

Апланетақәа

Апланетақәа

Ап̆х̆аӂа

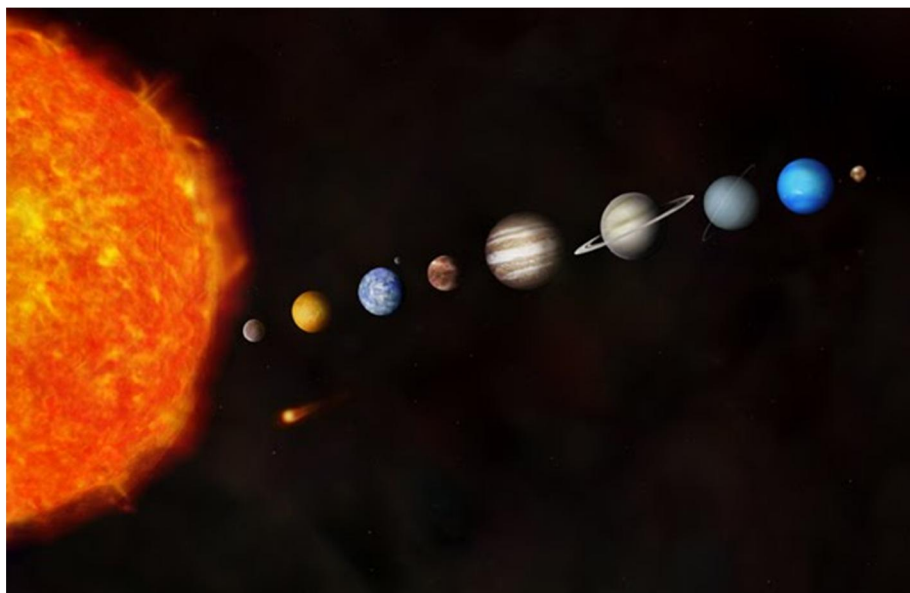
Амреи, Амзеи, аетц̆ақ̆еи рыдагы, акосмос ӑны
апланетақ̆агы ы̆коуп. Акосмос ақ̆ып̆шыра ӑны
зег̆ы ы̆коуп: Аӂӑант̆а амац̆ар, апланетақ̆а, урт
ируакуп – адг̆ылгы. Акосмос қ̆ып̆шыроуп, уи
хаангы нц̆ара амазам.

Апланетақ̆а акосмос ӑны инхо роуп. Апланета
ап̆сыш̆ала иаанаго ӂедыруама?

“Ӑыала”. Апланета аиашазы анык̆ара алшоит,
ахат̆ы орбита амоуп, уи иаак̆ыршаны инык̆аит.

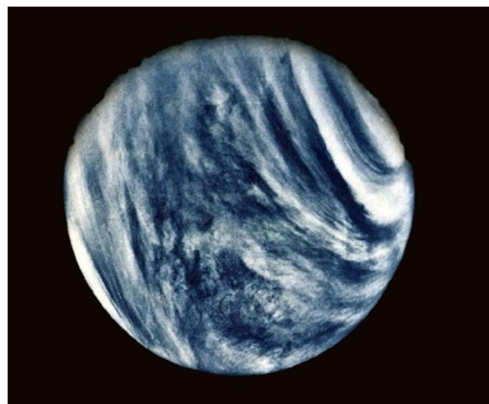
Убри азын иахьзыртцит “Акъала”. Апланетақәа амза ааигәара икоуп, убри азы атцаарадырәцәа урт рзы ирхәоит, апланетақәа Амра аилазаара акны инхоит хәа. Амра аилазаара акны атцаарадырәцәа жәпланетак рыгшааит. Шәааи акакала иахдырп урт, иахбап икоу апланетақәа рҕы.

Апланетаа

1. **Меркури** – ари апланет зегь
реихаза амра иазааигәоу ауп.
Уи абара адгьыл аҕнытәгы
алшара ыҕоу, ианааилашәшә-
алак. Аттцаарадырәцәа Меркури
ибзианы ирзымбит, ирызтымтцааит, избанзар уи
ахь анеира акосмостә аҕбақәа акы затцәык ауп
изылшаз. Урт адгьыл ахь адырра ааргит, Меркури
ақәыҕшыра аҕны даараза аҕта дукәа ыҕоуп, ргәы
иаанагоит уи аметиорқәа рыҕкытә аҕыхьчаразы
ицәыртцит хәа. Меркури даараза еигҕшзаап Амза,
ирласны иныкәоит. Апланета аҕны азы ыказам,
аҕша зынза иасуам. Меркури аҕны даараза ишоур-
оуп ҕынла, уахынла зегьы тцаауеит. Убри аҕкытә
уаҕа аҕстазаара ыҕам.

2. **Венера** – адгьыл ахә-
шьахуцы хәа иашьтоуп,
избанзар уи даараза ад-
гьыл еигъшуп. Венера
егьырт апланетақәа раа-
ста адгьыл иазааигәахоит
ианныкәо.

Меркури еигъшымкуа Венера еснагь ишоуроуп,
уаҕа есангь агъша асуеит. Иакымкуа акосмостә аҕ-
бақәа иазааигәахеит Венера, ибзианы ирбарц азы,
аха иаразнак иадцит. Акосмостә аҕбақәа акы блит
Венера аҕны иҕаз ашоура амшала.

3. **Адгьыл** – ари апланета аҕны харт ханхоит. Уи ап-
планета затцәы аҕны ауп агъстазаара алшара ахь-
ыҕоу. Адгьыл аҕны азгьы ыҕоуп, ахбарстагьы.

Адгьыл аныкӕара алшоит, аха уи хара иахбон, хцӕанырра иалам. Аха адгьыл атцысра хбоит.

Адгьылтцысра аан адгьыл аформа аӕсахуеит. Ирхӕоит уаанза Америкеи, Африкеи аконтиненткӕа еидын, нас еидытцит хӕа. Уажӕгы икалар калоит ӕконтинентк еизааигӕахар, еидылар. Адгьыл аӕны аӕстӕзаара ззыкоу, харт ихамоуп Амра аӕхара, алашара, азы, ахауа.

4. **Марс** – апланета икаӕшыу аӕштӕы амоуп, Уи “Апланета каӕшы “ хӕа иашытоуп.

Марс аҥны авулкан рацәа ыҕоуп, уи ақәыҕшыра ишъхароуп, избанзар авулкан ахәытцыџәра амшала ашъхақәа шъақәгылоит. Атцаарадырџәа Марс аҥны итабаз азиасқәа рбит, ргәы иаангоит Марс аҥны азы ыҕан хәа.

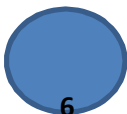
Ари апланета ахь аинтирес ду рымоуп астронавтцәа. Уи азы 2040 шықәсазы Америка иатцбит Марс ахь раҕхьатәи ауааы ишътра.

5. Иупитер – зеггы реиҳаза идуу апланета ауп Амра аила заара аҥны, уи убрысҕак идууп, убрысҕак аахаратә амчхара амоуп, ауааы Иупитер

дақәшәар, шъаҕакгы изыҕатцуам...

Иупитер Римаа ранцәа хада иоуп. Уи иаҳатыр азы иахьзыртцеит зеггы реиҳаза идуу апланета хьзыс.

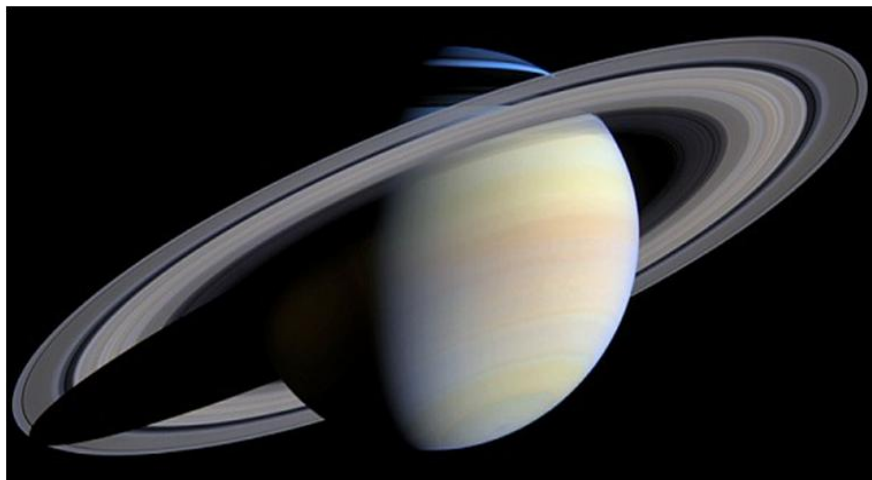

6. **Нептун** - аетцәа ҥштәы зху планетоуп, адгьыл акыр иадгоуп. Нептун ипланета хьшәашәоуп. Уаҕа алаша-рагьы ыҕам, аҕхрагьы. Аҕ-цаарадырәцәа Нептун ибзи-аны ирызтымцааит. Уи азааигәара акосмостә аҕба “Воижес ҕба” авҕрааит. Изҕхьагәаҕаны иҕоуп Нептун ахь даҕаа ҕбак адәықәцара.

7. **Уран** – агаз дуузза хәа иашьтоуп, избанзар уи иалоу аиҳарак агаз ауп. Уи акыр идууп, Амра аилазаара аҕны идууззоу апланетақәа ирылоуп. Нептун еигҕш, Уран атәгы ҕеи идырым, аха ари апланета ахь аҕба ашьтра макьаназы игьазпҕхьагәаҕам.

8. Сатурн – асахьақәа рҕы даараза идуу агьыжь акуршоуп. Ари агьыжь атцааи, ахахә ссақәеи акуза-ап. Аахара амчхара иамоу азы арт ахахәссақәа канаҕсом, Сатурн ааигәара иҕоуп. Сатурн иацныкә-огы амоуп, ахала иныкәазом ахатәы орбита аҕны.

Апланетақәа зегы рыкнытә еиҕа ирацәаны иацныкәо амоуп, урт 18 ыҕоуп. Ацныкәаццәа руақы апланета Нептун иаҕроуп.

9. **Плутон** – ажэбатэи апланета
ауп. Аха 2006 шықәса инаркны уи
апланетақәа рхыгъхьазара иал-
ырхит. Уаанза Плутон еиҳа идууп
хәа ирыгъхьазон, аха ашыклагъшыра аамышьтахь
ирдырит, Плутон еиҳа ишыхурыз. Уи ацын Плутон-
гы ахьзыртцит, Амра аилазаара планетас ирыгъхь-
азом. Уажәы уи апланета хуцқәа ирхыгъхьазалоуп.
Плутон зегы ртыхәан ирбит - 1930 шықәсазы, уи
уамашәа иубаша планетоуп хәагы ахьзыртцит.

Егьырт апланетақәа рааста, Плутон ахатәы ор-
бита аҕны амацара иныкәом, егьырт апланетақәа
рорбита аҕынгы иныкәоит. Убри аҕнытә уи ичыдоу,
ицъашьатәу планетоуп.

Ашъахъажа

Апланетақәа даараза аинтирес змоу ажәнаф ацәажьқәа роуп, урт ацыхәынза итцааны иказам макъана. Адырра агъшаарагы даараза иуадафуп, избанзар апланетақәа шьоукы рааигәара атцаа-радырфцәа рнеира алшара ыкам макъана.

Апланетақәа адгьыл акнытә ирышьклагъшуе-ит, итырцаауеит, избанзар ҳарт урт ирызкны еиҳа иаҳдырырц азы.

